

Művészet és szabadság a mindennapi terekben

MaDok-filmek 1–5.

Budapest: Néprajzi Múzeum, 2011. DVD.

A Néprajzi Múzeum MaDok programja a mai kor dokumentálására tesz kísérletet, ezt a célt szolgálják a MaDok füzetek és kiadványok, amelyek életvilágunk legkülönbözőbb jelenségeinek bemutatására vállalkoznak. Ezek mellett fontos felhívni a figyelmet a program filmes pályázataira, a kortárs jelenségek mozgóképes dokumentálására is.

A MaDok 2009-es pályázatának díjazott filmjeit több szempontból is érdemes megismernünk. Öt különböző téma, öt aktuális kérdés és probléma vizuális feldolgozásáról van szó, amelyek többek között a következő kérdésekre keresik a választ: mit kezdhetünk a közterületeket díszítő vagy elcsúfító graffiti alkotásokkal vagy inkább firkantásokkal, milyen igényből nőnek ki és milyen társadalmi célt szolgálnak a garázszenekarok, illetve mit tehetünk a lassan végtelen mennyiségben felhalmozott szeméttel, jelen esetben például hogyan hasznosíthatjuk újra az elhasználódott gumibroncsokat?

Az említett jelenségek alkotói, a graffitiművészek, a garázszenészek és az újrahasznosítással foglalkozók valóságos megszállottak, akik életmódját és életfelfogását a speciális munka alakítja ki és határozza meg. Egyfajta életművészet ez: hétköznapi dolgok, munkák művészivé emelésével kísérleteznek, közben pedig fontos globális jelentőségű kérdéseket vetnek fel. Ennél még egy lépéssel tovább megy az utazás-identitás kérdéssel foglalkozó film. Vajon a vonatablakon kibámulva, a graffitiket nézve, az utcazenészeket hallgatva mennyire vagyunk-lehetünk önmagunk? Egy másik díjnyertes film arra keresi a választ, hogy ez az identitásvesztés, de legalábbis válság hogyan képződik le a tárgyi világban, egy több évtizedes perióduson keresztül, amelyben a Rákosi-címer és a Kádár-címer hol egymáson, hol egymás fölött és alatt, hol pedig címermontázként jelent meg a közterületek falain, homlokzatain. Milyen világban élünk, milyen kötődéseink vannak, és ezeket hogyan éljük meg? – erre próbálnak tehát rávilágítani a MaDok-filmek. Az említett filmek közül három alkotást emelnék ki, melyeket aszerint próbáltam értelmezni, mit kezdenek egyes önkéntes, kreatív csoportok a művészi szabadsággal hétköznapi életünkben, a mindennapi terünkben.

Graffitikultúra a 21. században: *Néprajz*

Akció másokkal, reakció másokra, interakció a felek közt. A negyven perces kisfilm egy elég vitatott szubkultúra, a graffiti bemutatására vállalkozik. Nem kíván tanulságot levonni, nem kívánja elítélni, vagy éppen magasztalni ezt az egyesek szerint jó érte-

lemben vett művészeti ágat, hanem igyekszik tematikusan haladva, öt csoportra bontva felvázolni a különböző korosztályú és felfogású, kezdő és már profinak nevezhető graffitisek gondolkodásmódját. A film első hat percében mintegy kedvcsinálóként láthatunk egy látványos összefoglalót a film témájáról, megszólalóiról, majd a körülbelül hét-nyolc perces blokkokban egyenként megismerhetjük a graffitisek hétköznapjait, munkamódszereit. Sugár János a graffitit kreatív közösségi tevékenységnek nevezi a filmben, de talán azt is mondhatjuk, hogy egy kommunikációs formáról, gesztusművészetről van szó; ennek megfelelően a filmben bemutatott falfirkavilágot a kommunikáció alapelvei, kérdései szerint is megvizsgálhatjuk.

Az első kérdésem az, hogy mennyiben kommunikáció a falfirka és valójában mit kommunikál. A film megszólalói szerint a graffiti mondanivalója és megformálása is figyelemfelkeltő és provokatív. Célja az önkifejezés, a tájékoztatás, a felhívás, és csak nagyon ritkán az esztétikai üzenet. A filmben főként harmincas és negyvenes éveikben járó fiatalok mesélnek a magukról, a graffitizésről. A graffitinek általában véve határozott célja, szándéka, direkt üzenete van és egy előre megfogalmazott, meghatározott tartalommal bír. Mivel ezek a jellemzők a kommunikáció sajátosságai, így érdemes feltennünk a kommunikáció alapkérdéseit: kik kommunikálnak, mikor kommunikálnak, mit, hol, miért és hogyan kommunikálnak?

Kiknek szánják tehát az alkotók ezeket az üzeneteket? Mi a szándékuk vele? Kik ők, fiatalok, útkeresők, talán világmegváltók? A film sugallta válasz sajnos túl egyszerű: általában nem igazi véleményvezérek, nem ráébresztők, inkább a düh vezérli őket és kiutat keresnek a világból, vagy talán éppen a világba. Ahogy Jakab Albert Zsolt (2005) megjegyezte egy írásában, ők azok, akik a maguk véleményével közvetlenül élni nem tudók rétegeből kerülnek ki. A filmben is elhangzik, hogy a graffitisek életmódjukon, tartozni szeretnének valahova, egy közösséghez, ahol szabadon megnyilvánulhatnak. Kihívás számukra az üres felület, a falak, a terek: elkezdi őket motiválni az utca, kezdeni szeretnének vele valamit. Feltűnést keltenek, némi esztétikai érzékkel, önérvényesítésből, de nem művészi céllal; az elkészült művet azonban már értéknek nevezik.

Vannak a filmben olyan művészek is, akik eredetileg grafikusok voltak, és később kezdtek el graffitizni, azután, hogy kiábrándultak a kiállítótermi művészetből, de inkább az az általános, hogy a graffiti művészek egyre inkább „komolyra fordítják a szót” és aztán kezdenek tipográfiával, festéssel foglalkozni. A graffitisek, köztük a filmben megszólaltatottak nagy része nem vallja magát művésznek. Ahogy a *Néprajzban* is hangzottatták, ők nem kívánnak művészi céllal, művészeti produktumot létrehozni, csupán élvezik ezt az önkifejezési formát. Bennük van a dekorálási vágy, mely egyfajta közlési kényszer is, kiadni magukból az őket foglalkoztató kérdéseket. A graffiti emellett nagyon jó kollektív cselekvés, ahogy a filmben is szó van róla, a hangulat, az atmoszféra motiválja őket, így mindenképpen fontos maga a térélmény. Ahogy a filmben szereplő egyik graffitisek fogalmazott: „élik a várost”, a „carpe diem” mottóval, és kikapcsolódnak. Az anyag szerelmesei ők: sokszor a filccel, festékkel való munka inspirálja őket.

Ez egy nyilvános cselekvés, amelyet mások átalakíthatnak és reagálhatnak rájuk, amit a graffitisek el is várnak művészetük „befogadótól”. Ám ugyanakkor a graffitizés

büntetendő cselekmény: közterület rongálásért akár börtönbe is kerülhetnek. Egyfelől bennük van tehát az izgalom, hogy kockázatos tevékenységet végeznek, hiszen büntetés járhat érte, mégis ott van bennük a festés közben valami nyugodtság, időtlenség-érzet is. Előkészülnek, és igyekeznek pontosak, érthetőek lenni, hogy művük mások számára is olvasható legyen, így egyre inkább összegző, fejlődő képeket alkothatnak, amelyek aztán különböző generációk kifejezési formáivá válnak. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha az öncélú és a művészi kifejezőmód megfelelő érettséggel és tapasztalattal párosul. A megkérdezettek között, az idősebb generációból volt médiaművész, textil szakos művész, több grafikus. Az idősebbek inkább a művészi önkifejezésre törekednek és zárt terekbe vonulnak. Győrben tettek arra kísérletet, hogy az aluljárót a firkák helyett műalkotásokkal takarják el, ám egy kis idő elteltével már erre is újabb rétegek kerültek. A fiatalok lázadása a szabadságnak hitt, korlátlan művészet kifejeződéseként van jelen, ahol bár tiltott, bármit le lehet írni, bárhová. Van benne kockázat: ettől izgalmas. Azért csinálják, hogy a járókelők felfigyeljenek műveikre, de persze maguk miatt és a kortársaik miatt is. Anonim vagy művésznévvel ellátott alkotások ezek, ami nem is meglepő, hiszen a graffiti lényege éppen az anonimitás és az illegalitás. Mi ez tehát, egy folyamatosan alakuló, általánosan a „népet” érintő, a „népek” szóló üzenet, mint a film címe is utal rá: „néprajz”?

A felirat folklorisztikai értelemben kispikái műfaj, a graffitihez hasonlóan nyilvános és hivatalos jellege miatt ki van téve az átalakításnak, továbbformálásnak, szövegrontásnak. Jelentős különbség azonban, hogy itt az alkotó és befogadó is anonim, nem olyan tartós, szókimondó, nem tanító, hanem inkább önkifejező jellegű. Ha belegondolunk a népdalok és a falfirkák nem is állnak olyan messze egymástól. Mindkettő egy közös, kollektív cselekedet, egy művészi cselekvés. Színhagyomány útján terjed, és a népdalokhoz hasonlóan a graffitik is átalakulnak: ráfirkálnak, átmoszák őket, folyamatosan változnak. A folklór a népi kultúra három összetevője (anyagi, szellemi kultúra és népi társadalom) által a társadalmi tudatot erősíti, a graffiti pedig szintén ilyen szándékkal bír, ám a kultúrát és a népi társadalmat maga mögött hagyja. Ahogy Görzsönyi Vargha (1998) is beszél róla egy tanulmányában, a graffiti valahol városi népművészet. A firkálásoknak is a hagyomány az alapja, műveiket tovább lehet költeni és át lehet írni. Ráadásul van mit, a graffitikutatók szerint ugyanis az utóbbi években átlagosan ötévenként megduplázódik a számuk.

Nézzük azonban, hogy pontosan mit rejtene, vagyis mit hoznak felszínre ezek az üzenetek. Az üzenet kommunikációs szempontból direkt és konkrét, tehát nem sejtet, nem szimbolikus, sugalló, vagy áthallásos. A graffiti üzenet többnyire nem elgondolkodtató, filozofikus kérdés a nagyvilágról, az életről; nem is önálló, mély tartalmú gondolat, hanem egy fájdalom tükröződése, a bánat ábrázolása. Nem kijelentő, vagy óhajító mondat, nem is kívánság, hanem inkább őszinte felháborodás, elsősorban negatív felhangú felkiáltás, fenyegetés, olyan, mint egy kiáltvány. Mindez arra utal, és mintha a film is ezt sugallná, hogy a graffiti végeredményben leginkább haragból, félelemből, szorongásból, csalódottságból, összességében tehát negatív érzelemből fakad.

A tartalom gerince, főként a tabuk, pajzán gondolatok, káromkodások, szintén ingerültségből fakadnak, ahogy a nem önálló gondolatok közhírré tétele is, ilyenek például az idézetek, vagy – ahogy a filmben is látjuk – a nyolcvanas években megjelenő zenekarnevek feltüntetése a falon (például Edda, Pet Shop Boys, Iron Maiden). Főbb

témák a szexualitás, a személyes csalódások; vagy éppen pozitívnak ható nem is véleménykifejezés, hanem szerelmi vallomás, kedveskedés, de még ebben is van valami megfelelési vágy, beteges rajongás, túlzó megszólítás. Jakab Albert Zsolt (2005) egyik írásában meg is különbözteti a firkák különböző fajtáit: beszél politikai-közéleti falfirkákról és ifjúsági graffitikről, melyek életérzéseket, világképeket fejeznek ki, jelenlővé teszik a példaképeket, kedvenceket, de ide tartoznak a kommemoratív szövegek is, a halállal kapcsolatos írások, politikai üzenetek, melyek szintén a félelmet, a jövőtől való szorongást mutatják.

A hétköznapi terek, melyekben a graffitisek élnek és alkotnak, nem homogének, hanem más használati értékkel és szimbolikus jelentőséggel bírnak. A legideálisabb hely a minél régibb, kopottasabb, elhanyagoltabb: ahogy a filmben lévő fiú mondja, a tiszta, friss falra szinte kényelmetlen érzés festeni, vagyis „totál hamis”. Sokkal jobbak a forgalmas helyek, az aluljárók, a vonatok, melyek szinte mint egy kiállítás, sorakoztatják fel az egyre újabb firkákat. A lepukkant gyár, vagy elhagyatott utcák már-már a gyönyör forrásai, így a gyártelepek, a kis körút, mint graffiti-kerületek jelenhetnek meg a nagyvárosokban. A kocsma a valódi gyűjtőhely, leginkább a romkocsmák, de persze ott vannak a metrók is, vagy a tehervonatok. Nem szabad elfelejtkeznünk a kisebb emblemikus helyekről sem, a wc-ről, a tükörről, egy áramdobozról, vagy egy kapuról sem. A felsoroltak alapján összeállíthatjuk a Görzsönyi Vargha (1998) tanulmányában meghatározott hat graffiti helyszínt. Ilyenek a falak (városfal), közlekedési eszközök (metró), zárt, zárható helységek (wc), vízszintes felületek (ülés) és amikről a filmben nem esett szó, emlékművek, szobrok, szikla, kémény és az élőfa. A graffitik ezáltal közvetített üzenethordozók lesznek és a nyilvánosság tereit nemcsak használják, hanem birtokba is veszik. A művészek festenek a közterületeken, nyilvános helyeken, tereken, ahol a legtöbbet és a legtöbbet látják, illetve ahol sok időt eltöltenek az emberek (megálló, aluljáró). A tiltás varázsa még inkább fokozza a szenvedélyt, bár alkonyatkor is nagyon szeretnek festeni, amikor nem zavarhatják meg őket. Vannak jó értelemben vett tabuk is, ugyanis templomokon, vagy belső falakon nagyon ritkán találkozhatunk falfirkákkal. És hogy miért nem beszélek alkotásokról? Mert sajnos a legtöbb esetben ez inkább rombolás: a film közel húsz megszólalója közül egy kivétellel mindenki rombolásról beszél. Ahogy a filmben szereplő lány fogalmazott: „zéró szabály van”, szétfirkálnak, ragasztanak, rombolnak, ugyanakkor ezt mégsem nevezik direkt vandalizmusnak, hanem inkább finomabban gagnesnek, iróniának.

A több mint félórás film kisebb tematikus egységein keresztül nagyjából megtudtuk, kik ezek a fiatalok, ám azt is fontos tudnunk, milyen forrásból merítenek. Alaposan körbejárjuk, hogy a fiatal graffitisek milyen művészeket kedvelnek, milyen zenét hallgatnak és hol szeretnek a leginkább festeni. Ahol a graffitinek nagyobb hagyománya és jelentősége van, ilyen Prága, Párizs, vagy Berlin, fontos példák a graffitisek előtt. Ha pedig a példaképeket, elődöket nézzük, akkor Lopezt emelték ki a graffitisek közül, a japán művészetet, az amerikai képregényeket, de olyan képzőművészek is előkerültek, mint például Hundertwasser, Picasso, Pollock, Klee; máshol Dali és Monet, de volt a nagypapa festőművész emlékére elindult graffitisek is; sőt, még egy művészeti ág előkerült, a fotózás, Robert Capa, és André Kertész hatása. A zene pedig, amit ehhez társítottak, a hip-hop, fekete zene.

Ha végignézzük miket tudunk meg a graffiti-kultúráról a film nyomán, összességé-

ben egy érdekes szemelvényt láthattunk a graffitisekről, jó kérdésekkel, nyilatkozni hajlandó alanyokkal, de nem elsősorban a graffitiról. A kultúrtörténet nem kapott hangsúlyos szerepet, a graffiti ellen és mellett nem foglaltak állást sem kívülről, sem családtagok, nők pedig csak érintőlegesen, szinte kényszerből vannak jelen a filmben. Amit a film megcélzott, azt a feladatát mégis teljesítette, élvezetes, érdekes ízelítőt kaptunk erről a szubkultúráról, melyről keveset tudunk, de amellyel mindenképpen hasznos foglalkoznunk. A falfirkák és feliratok ugyanis részei a környezetünknek, mindennap elmegyünk mellettük. Jelen vannak életünkben, egyre inkább torzítják a természeti képet, és a rengeteg információval semlegesítik, vagy kioltják, kiüresítik a tiszta képet; vagy éppen kihangsúlyozzák és talán helyrepofozzák a romos épületeket? Jönnek aztán a továbbfejlesztett változatok, üzenetközvetítés legális területeken, helyeken, plakátokon, hirdetőoszlopokon, vagy más utat választva, áthágva a tabukat, a saját testen, fájdalmat okozva, például tetoválásokkal, vagy röpcédulákon, táblákon, háztetőkön, még akár a repülőkön is. A határ a csillagos ég.

posztBICIKLIkultúra: *Recycle Mission*

Folytathatjuk ezt a művészeti szabadságot, életművészetet, saját szórakoztatásra, de itt már korántsem öncélúan. Szabadidős tevékenység professzionális szinten. Ez a *recycling art*, amely napjainkban, talán az egyre növekvő szemétmennyiség hatására, egyre népszerűbbé, divatosabbá vált, így a hasznosság össze lett kötve a kreativitással. Hatala Noémi és Horváth Balázs 2009-ben készített filmje ebbe a világba avat be bennünket, egy bicikligyárba, pontosabban a bicikligyár bicikligyárába kalauzol el minket, vagyis nem arról van itt szó, hogy hogyan és miből készülnek az újabb és kreatívabb energiagazdaságos, napelemes, védőfaktoros járgányok, hanem hogy mit tudunk kezdeni egy defekt, vagy egy kormány, vagy vázferdülés után. Újrahasznosítjuk a biciklit, vagyis előkészületben egy flex, kalapács, centi, egy-két műanyag és indul a workshop, a bicikligumiból kormány, de legtöbb esetben öv készül. Vonzza őket az anyagban lévő lehetőség, az együtt munkálkodás, használati és kiállítási tárgyak létrehozása.

A filmnek jó keretet ad a remek hangulati bevezető, a kisfilmben illő biciklizős jelenet. A fiú felkel, fölül a biciklijére és járja az utcákat. Érdekes, hogy a film során egy lány szemszögéből kísérhetjük végig ezt a biciklisgyárat, aki kicsit szkeptikus ezzel a műhellyel kapcsolatban, de ő is már a csapat része. Igen, a csapat. A graffitihez hasonlóan itt még hangsúlyosabb a kollektivitás, a fiatalok úgy élnek, saját szavaikkal szólva, ahogy a filmben is utalnak rá, mint egy kommunában, olyan az egész, mint link hippik összeszerveződése a szabad gondolkodás jegyében, némi anarchiaérzettel, és azt vallják, olyanok akár a *squat theater*ben. Ilyen életfelfogás – hangzik el a filmben, megmérgez, akár a szekta, jól érzed magad, világmegváltó gondolatokkal alkotsz, végre kiszakadva a budapesti mókuserékből. Az emberek önszántukból jönnek ide, és általában nem is mennek el innen. Együtt élnek, dolgoznak, mindenféle nyomástól mentesítve, teljesen függetlenül magukat a társadalomtól, ugyanakkor itt egy komoly alkotói folyamatról van szó. Rekreáció, hiszen a szabadidő hasznos eltöltése megy végbe, még hozzá környezettudatos cézzal.

Céljuk, ahogy a társaság honlapján is megtalálható, a töménytelen mennyiségű

hulladékból új tárgykultúrát létrehozni. Az újratervezett designtárgyak receptje azonban nem titok, különböző workshopokkal, bemutatókkal igyekeznek egyre szélesebb rétegnek hangsúlyozni az újrahasznosítás jelentőségét és bevonni az embereket egy ilyen jellegű munkába. A különböző minőségű anyagokból más-más tárgy készíthető el, mely akár műalkotássá is válhat, ezeket az elkészült installációkat pedig a *Recycle Mission* igyekszik fesztiválokon, különböző rendezvényeken bemutatni, egyre nagyobb népszerűségnek örvendve.

Filmes szempontból talán a díjnyertes filmek közül ez nevezhető leginkább megkomponátnak. Amellett, hogy az újrafelhasználás jelentőségét hirdeti, praktikusságra és kreativitásra sarkall, ezen felül pedig környezettudatosságra és egészséges (biciklis) életmódra nevel. Olyan érzésünk lehet a film láttán, mintha egy kulcslyukon bepillantánánk a biciklis brigád egy napjába, közben meginterjúvolva őket, a riporter hangja nélkül, így olyan mintha tényleg nekünk mesélnék a történetet: teljesen belehelyezkedhetünk ebbe a huszonhárom perces kisfilmbe. Látjuk az embereket munka közben, a műhelyt, látjuk őket más helyzetekben, szituációkban, élszerűnek látjuk a munkát, ezt az életformát; jó ötlet az egy félig-meddig külső szemlélőn keresztül való bemutatás. A film sugallatára érdemes lehet körülnéznünk a szobánkban, a kertben, vagy a szemetesben és elgondolkozunk azon, hogy vajon még mit is lehet azzal az elhasznált eszközzel, dobozzal, járgánnyal kezdeni.

„Mikor az uccán átment...” *A szupermodernitás terei.* *Nem-helyek a tömegközlekedésben*

A MaDok 2009-es nyertes filmjei közül talán ez az alkotás van a legközvetlenebb módon jelen életünkben. A szupermodernitás, posztmodernitás olyan terével találkozunk Kresalek Dávid alkotásában, amelyet szinte lehetetlen kikerülnünk, együtt kell élnünk vele. A rövidfilmben, a francia antropológus, Marc Augé (2007) *A helyektől a nem-helyekig* című tanulmánya alapján kapunk egy kis ízelítőt a körülöttünk lévő világ egyfajta értelmezéséből. Augé gondolatait Kresalek Dávid szemszögéből halljuk, a képeket alátámasztó narráció segítségével.

Augé (2007) tereket és eseményeket vizsgál, ahol a fogyasztási, közlekedési és kommunikációs terek helyekké, vagy úgynevezett nem-helyekké alakulnak. A film ezt a hétköznapi világ leképezésével mutatja be, dialógusok nélkül, a nem-helyek kiemelésével, vagyis ahogy a konkrét városi tereket fogyasztói terekként éljük meg. Az alkotás ezt próbálja jelezni felénk, a hely és nem-hely szakadékát hangsúlyozva.

A nem-hely fogalmát egyébként Augé vezette be és kifejezetten ezekre az átmeneti helyekre használta őket, melyek ezek a karakter nélküli, szimbólumoktól mentes terek. Az utca embere, ahogy a filmen látjuk, paprikát vesz, újságot olvas, jegyautomatában jegyet vált. A nem-helyek tehát olyan használatba vett helyek, átmeneti terek, melyeken csak átutazunk, nincs valódi történelmük. Magányosan utazunk, olvasunk a tömegközlekedési eszközökön, bemegyünk a bevásárlóközpontba és hirtelen ugyanúgy viselkedünk, mint mindenki, beleolvadunk a világba, mégis úgy érezzük, nekünk más van a kosarunkban, mi mások vagyunk, mint a többiek. És Augé (2007)

tanulmánya szerint minél hamarabb túl akarunk jutni ezeken az átmeneti helyeken. Várjuk, hogy gyorsan teljen az idő, járkálunk fel s alá az orvosi rendelőben, telefonálunk a buszmegállóban. „Ott” vagyunk és felfüggesztjük személyes terünket. A nem-helyeken Augé (2007) szerint megszűnik az identitás, a viszonylagosság és a történetiség. Elfogadjuk az előírt szabályokat, megfelelünk a kimondatlan törvényeknek, egy kollektív összetartozás részesei vagyunk, nem választott kommunikációs helyzetekben: ilyen lehet, úgy gondolom, ha beszélgetünk az elégedetlen vevővel a sorban, vagy a fásult pénztárossal, aki véletlenül eggyel több borsókonzervet ütött be a gépbe. Nincs hétköznapi intimitás, csak közös identitás van és anonimitás. A nem-hely Augé (2007) szerint a mozgó testek találkozási helye, mely a járkálótól válik térré. Kresalek Dávid 2008-ban készített filmje Augé (2007) tanulmányának a lényegét megragadva egy olyan helyzetre hívja fel a figyelmünket, amelybe hajlamosak vagyunk belefeledkezni. Ez a nem-helyekkel való találkozás megy végbe az olyan átmeneti helyeken, mint – ahogy Augé (2007) utal rá – a hotelszobában, nyaraláskor egy apartmanban, illetve még a menekült táborokban is.

Ezek a felvázolt nem-helyek azonban valódi, antropológiai értelemben vett helyeké is válhatnak. Bár erre a lehetőségre a filmben nincs utalás, de úgy vélem, Augé (2007) tanulmánya alapján fontos megemlítenünk. A francia antropológus szerint ilyenek például azok az átlagos (nem)helyek, közterületek, melyek akkor válnak valódi helyekké, ha ott valami rendkívüli esemény történt: merényletek, rombolások, esküvők – így válnak ezek a terek a szolidaritás tereivé. (Augé [2007] a madridi Atocha pályaudvart hozza példának, ahol egy merénylet történt, majd a felépített emlékművön a halottak képeinek nyilvánossá tételével az áldozatok a „mi” halottjainkká váltak.) Ám ha nemcsak a tereket, helyeket, hanem az embereket is figyeljük, véleményem szerint a nem-helyek helyé alakulása interperszonálisan is jól észlelhető. A nyilvános tereken a szerelmespárok szinte belehelik és eltömitik a teret, saját helyeket kialakítva, de ehhez hasonlóan máshogy élük meg a teret a híres emberek is, akik civilként próbálnak beilleszkedni a napi mókuserékbe, és máshogy éljük meg, mi, hétköznapi emberek is, amikor rájuk ismerünk, hiszen annál a hentespultnál inntől fogva már ebben a tudatban vásárolunk mi is. Tény, hogy ez az állapot, vagy figyelem nem tart örökké, de mindenesetre az addig nem-hely egy ideig tényleges helyé válik.

Augé (2007) olyan alapvető fogalmakra kérdez rá a helyek és nem-helyek megfigyelésével, mint például az identitás, a szimbólum és a rituálé. Egy olyan ultra-, vagy szupermodernitásról beszél, ahol az idő, a tér és az individualitás átértelmezése folyik, olyan helyekre hívja fel a figyelmet, melyek identitástól és kapcsolattól megfosztva egy pszeudo-információs, fals médiavilágba rajzolnak minket, mely félelmet és szorongást szül. Kresalek Dávid és filmje Pusztai Bertalan munkatársával egy olyan helyzetre hívja fel a figyelmet, melyet talán a film sugallata nélkül észre sem vennénk. Röviden, mindössze tizenkét percben, összesűrítve, mégis rendkívül jól szemléltetve utalnak arra, hogy miként válunk a nem-helyek rabjaivá.

De mégis mit tehetünk? A társadalomban részt kell vennünk, de hogy milyen eszközökkel viszonyulunk hozzá, az rajtunk múlik. Úgy gondolom, a film már témaválasztását illetően is nagyszerű, de formailag is jó döntésnek bizonyult, hogy egy rövidfilm keretein belül mutatták be a helyek és nem-helyek mindennapi világát. Talán lehetett volna még több látványos nem-helyet bemutatni, mivel a film főként az aluljárókra és

a tömegközlekedési eszközökre (metró, villamos) koncentrált, de a célját, úgy gondolom, így is elérte. Bízom abban, hogy a nem-hely a film hatására nem válik egy kezelhetetlen menhelyé, ahova a hétköznapi problémák elől menekülünk, hanem csak átmeneti kényszerpálya lesz, ahonnan tovább visz az út. A jelzőtáblákra ügyeljenek!

Zárásként

A három kiemelt film végeredményben egy olyan összegzést adott hétköznapi világunkról, melyet mindenképpen érdemes a filmekben szerepelt gondolatok alapján áttekinteni. A *Néprajz*, a *Recycle Mission* és *A szupermodernitás terei* tudatosítják a nézőkben, hogy a felmerülő kérdésekkel igenis foglalkoznunk kell, saját magunk és környezetünk érdekében is. A XXI. század egyre fejlődő kulturális csoportosulásai, önkifejezési módjai mind egy irányba haladnak. Ezek a filmek viszont alternatív megoldást keresnek a felhalmozott problémákra, legyen szó a környezetszennyezésről vagy akár a szabad véleménynyilvánításról. Életünk jelentős része szabályozott keretek között zajlik, nem-helyeken kezdjük a napunkat munkába menet és munka után ugyanilyen terekbe térünk be a bevásárlás során. Nem-helyeken alkotnak a graffitisek (közterületek, aluljárók, mozgólépcső), és akaratlanul is érintjük nap mint nap ezeket az átmeneti helyeket. Erre a helyzetre, amelyet az említett filmek dokumentálnak, talán megoldás lehet a szabad környezet, a szabadidő hasznos eltöltése, a biciklizés és az egészséges, nyugodt életmód. Tegyük hát valamit a saját érdekünkben, „bringázzunk munkába”, ahogy a *Recycling Mission* is hirdeti 2005 óta, figyeljünk környezetünkre és vegyük észre az értéket az urbánus művészetben.

FILMEK

A MaDok-filmek 1–5., Budapest: Néprajzi Múzeum, 2011. DVD-en szereplő filmek:
A szupermodernitás terei. Nem-helyek a tömegközlekedésben. Kresalek Dávid, 2008, 12'5". SZTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Muster Tzapko Stúdió, Szeged, Budapest.
„Dreams Come True”. Keserue Zsolt, 2008, 24'42". Kortárs Művészeti Intézet, Dunaújváros.
NÉPRAJZ. Szabó László, Szentmihályi Dániel, 2009, 40'28". Tilos Rádió, Budapest.
Címerváltás. Szolnoki József, 2009, 30'04". PTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Pécs.
Recycle Mission. Hatala Noémi, Horváth Balázs, 2009, 23'. Boulevardésbreznayev Galéria, Budapest.

IRODALOM

AUGÉ, MARC

2007 A helyektől a nem helyekig. *Anthropolis* 4(1–2):62–82.

GÖRZSÖNYI VARGHA LÁSZLÓ

1998 Falfirkakultúra. Előbb voltam itt, mint Kilroy. Internetcím: <http://www.tabulas.hu/cedrus/1998/05/merito4.html>

JAKAB ALBERT ZSOLT

2005 Firkáló és politizáló ifjúság Kolozsváron. Internetcím: <http://www.korunk.org/?q=node/8-&ev=2005&honap=11&cikk=8021>